

Ljudska prava kao novi oblik religioznosti

BORIS VULIĆ

Marcello Pera, talijanski filozof i agnostik, zamijećen je svojom tezom da se Europljani trebaju zvati kršćanima jer jedino u kršćanstvu Europa može pronaći dušu koja ju zaista može ujediniti.¹ Pera razlikuje europskoga kršćanina po vjeri i onoga koji je to (samo) po kulturi. Prvi kršćansku vjeru shvaća onakvom kakva ona u svojoj biti jest – kao milost i otajstvo – te je slavi i po njoj živi. Drugi, europski kršćanin po kulturi, nije vjernik u pravom smislu riječi, nego on u kršćanstvu prepoznaje baštinu koja obvezuje i koja kao identitet prožima i oblikuje njegov javni i privatni život – od običaja i kulture do sasvim konkretnoga, svakodnevnoga života. Takav europski kršćanin po kulturi dakle može biti agnostik ili ateist, ali on kršćanstvo prepoznaje kao formu europskoga života koja ga onda ujedinjuje s ostalim Europljanima. Ostavljamo sad po strani kritičko vrjednovanje te Perine teze, posebice pitanje je li takvo razlikovanje kršćanina po vjeri i onoga koji je to samo po kulturi stvarni doprinos kršćanstvu u Europi ili bi to bio, zapravo, novi, ako ne i posljednji korak autosekularizacije kršćanstva u Europi, koji bi kršćansku vjeru sveo na puki humanizam.

Ovdje nas zanima jedna druga Perina teza, novija u odnosu na spomenutu. Ona bi se dala sažeti u sljedećem: Katolička Crkva plaća golemi danak zbog uvjerenja da će dodjeljivanjem primata ljudskim pravima pronaći najbolji način suživota s modernim svijetom.²

Pera upozorava da je moderna doktrina o ljudskim pravima posve strana povijesti ljudskoga duha. U povijesti se više govorilo o čovjekovim dužnostima, one su bile primarne, a onda i s njima povezane krjeposti. Svoje je dužnosti čovjek shvaćao tro-dimenzionalno: u odnosu prema sebi, prema drugima i prema božanstvu. Možda je najglasnija i najrječitija u govoru o dužnostima bila upravo Katolička Crkva. Sav njezin stoljetni navještaj, propovijedanje i vjerski odgoj, kojiput pomiješan i s prisilom, vođen je uvjerenjem da je čovjek *dužan* obdržavati zapovijedi, i to zbog Boga – jer pred Bogom stoji kao dužnik.

---

¹ Usp. M. PERA, *Zašto se trebamo zvati kršćanima. Liberalizam, Europa, Etika*, Split, 2009.

² Osvrćemo se na djelo: M. PERA, *Diritti umani e cristianesimo. La Chiesa alla prova della modernità*, Venezia, 2015.

Kako se onda dogodilo da kršćanstvo prihvaća etičku, pravnu, pa i političku doktrinu primata ljudskih prava, koja onda uključuje i veličanje demokracije? Naš se autor također pita i o cijeni koju je kršćanstvo platilo zbog toga obrata. A to znači da je cijena svakako plaćena i da se crkveni govor o ljudskim pravima ne može jednostavno izvesti iz njezina nauka o ljudskoj osobi ni iz kršćanske ljubavi.

Talijanski filozof primjećuje da se promjenom paradigme *od dužnosti prema Bogu k pravima koje čovjek ima* ozbiljno uzdrmao i ugrozio čovjekov odnos spram Boga. Čovjek komu su primarne dužnosti spram Boga živi kao sin koji je ponizan i posluššan Ocu. Onaj pak komu su najvažnija ljudska prava živi kao sin koji se emancipirao od Oca. Takva emancipacija dovodi do nove religioznosti – *zajedničkoga izražavanja privrženosti ljudskim pravima*. Za Peru je to nužno bezbožna religioznost jer joj je u središtu emancipirani čovjek koji svoj život više ne želi (i ne zna) oblikovati dužnostima i zapovijedima koje dolaze od Boga. Zato Pera ne vjeruje u mogućnost kompatibilnosti moderne doktrine o ljudskim pravima i tradicionalnoga kršćanskoga morala o naravnom zakonu i Božjim zapovijedima. Posve je stoga upitno tvrditi da *moderno* shvaćanje ljudskih prava jednostavno proizlazi iz *kršćanskih* dužnosti. Za našega filozofa između doktrine o ljudskim pravima i moralnoga nauka o dužnostima jedino što postoji jest napetost i kontradikcija. To će pokušati pokazati na primjeru konačne pozadine moderno shvaćenih ljudskih prava, kao i elaboriranjem pitanja što je prvo – čovjekovo pravo ili dužnost, pri čemu tomu pitanju daje središnju važnost.

Mjesto rođenja moderne doktrine o ljudskim pravima Pera smješta u duh vremena koji je vođen logikom oslobađanja čovjeka od bilo kakva teonomno shvaćena autoriteta. Suvremene teorije o ljudskim pravima za našega su filozofa eklatantno liberalne teorije i zapravo čine srž liberalizma: ljudska prava imaju jedini autoritet u ljudskom razumu. Ako čovjek autonomno (izvorno i urođeno) i sam po sebi ima resurse za uspostavu i izgradnju moralnoga i političkoga reda, onda se više zbog toga ne mora okretati k Bogu. Jednostavno, razumski čovjek u sebi neotuđivo ima sve potrebno za moralni red u kojem se poštuju ljudska prava. Ta prava uvijek rađaju nova prava, ali kojiput jedno pravo *pojede* neko drugo i svemu se tome ne nazire kraj. »Ako je se gleda očima Pisma, povijest ljudskih prava se vratila tamo odakle je i počela: ka čovjekovoj želji da bude *sicut Deus*.«³

Međutim kršćanska povijest ljudskoga duha govori nešto posve suprotno – prava koja čovjek traži za sebe nisu nešto što je intrinzično u njemu i što bi on posjedovao sam po sebi, već mu je za to nužan Bog kao darovatelj, a on mu ta prava može i oduzeti. No takav se pogled na ljudska prava danas posve izgubio. Suvremeni primat

³ Isto, 132.

ljudskih prava nameće ljudski razum, koji u tome istinsku vjeru ostavlja po strani. Unatoč tomu Crkva se odlučila pokušati izgraditi poželjni odnos sa svijetom upravo putem sljublivanja evanđeoskoga navještaja i moderne doktrine o ljudskim pravima. U modernoj je Crkvi zato govor o ljudskim pravima zauzeo vrlo važno mjesto i nerijetko postao temeljna intonacija njezina navještaja.⁴ Kako bilo, svaki pokušaj sljublivanja kršćanstva i svijeta osuđen je na veliku dramatičnost u čijoj jezgri neprestano tinja sukob. Razlog tomu agnostik Pera pronalazi u samoj teologiji – svijet s kojim Crkva želi dijalogizirati jest uvijek grješan svijet, pali svijet, svijet koji je, kako kaže naš autor, razapeo samoga Boga i koji je potreban otkupljenja.

Stoga svaki dijalog Crkve i svijeta ima ozbiljne nuspojave i – riječima talijanskoga filozofa – on se uvijek skupo plaća. Za Peru prva je cijena pojava sekularizma u njegovu modernom obliku – na scenu stupa religijski pluralizam, a sama je religija, odnosno vjera postala privatna stvar koja se, kako Pera kaže na jednom drugom mjestu, oblači poput pidžame u svojoj spavaćoj sobi. Jednom riječju, takva gibanja u sekularizaciji znak su da je nastupila *laičnosti*, a ona je za našega autora drugo ime za religiju ljudskih prava. Ljudska prava postala su božanstvo kojemu se klanja moderni laički humanizam i zato je on u sebi bitno antikršćanski i u tom smislu krajnje bezbožan. Pravednost se više ne određuje polazeći od Boga, nego od ljudskih prava. Pravedno je dati svakomu ono što mu pripada, i to u skladu s mjerilima koja postavlja ljudski razum i koja se onda posreduju na obvezujući način jedino po državi. Država je pod tim vidom izvor i jamac svih prava. Međutim u tako uređenom ljudskom društvu, koje teži biti savršeno po poštovanju ljudskih prava, fenomenološki se lako uočava temeljna slabost – ona prava koja su tu kako bi štitila ljudsku osobu u njezinu dostojanstvu lako postaju ista ona prava koja omogućuju uništavanje iste te osobe. To je izvrsno sažeto u sintagmi *civilizacija smrti*. Kako je onda uopće moguće u primatu ljudskih prava vidjeti izraz djela Duha Svetoga i evanđeoskoga nauka o dostojanstvu ljudske osobe, što uvelike želi moderno katoličanstvo (*Gaudim et spes, Pacem in terris...*)?

Pera primjećuje da su učitelji Crkve u prošlim stoljećima bili vrlo oprezni spram proklamiranja ljudskih prava, a nerijetko su pokazivali i neprijateljski stav spram veličanja ljudskih prava i u tome vidjeli istinsku herezu. Danas su izvrgnuti ruglu i čuđenju. Suvremeno katoličanstvo o ljudskim pravima misli isto ono što o njima misli suvremeni svijet: svijet se razvija nabolje upravo po propagiranju i poštovanju ljudskih prava, i to na moderan način. Čovjekov grijeh, njegov pad, istočni grijeh,

⁴ Da je tomu tako, vidimo i sami. Dovoljno je kao primjer spomenuti aktualna crkvena zalaganja oko neradne nedjelje, pri čemu apostolski nasljednici u nas izrijekom navode kako ta zalaganja nisu motivirana dolaskom vjernika na nedjeljnu svetu misu (dakle zapovijedu), nego željom da se poštuje tjedni odmor i obiteljsko zajedništvo (dakle ljudska prava).

zlo i milost više nisu polazišta za tumačenje ljudskih prava. Crkva se otvorila svijetu u dubokom uvjerenju da će dijalogom o ljudskim pravima moći postići da svijet bolje upozna Boga kršćanske objave. Ali do čega se došlo? Za Peru do sljedećega – do skepticizma, relativizma i beznačajnosti kršćanstva. Crkva je u sebe propustila uvjerenje da prava pripadaju čovjeku zato što je čovjek i da su ona u svemu primarna. Zato se javljaju i mirno šire pitanja, a s njima i najave raznoraznih revizija: zašto svećenik *nema pravo* oženiti se, zašto vjernik *nema pravo* razvesti se, zašto žena *nema pravo* postati svećenicom... U svijetu, kršćanski je Bog ostao kao jedna od opcija bez koje se može i koja je rezervirana za privatno. Ljudska su prava pak obveza za sve i ona su najrelevantnije javno i društveno pitanje.

Međutim za Peru je jedno drugo pitanje najrelevantnije, a to je pitanje izviru li dužnosti iz prava ili pak prava svoj izvor imaju u dužnostima. Ako se polazi od prava, mnoge se kršćanske dužnosti dokidaju. Ako su prava prvotna, na koji način pravo na istinski ljudski život uključuje dužnost nepodlijevanja eutanaziji? Na koji način pravo na dostojan život implicira ženinu dužnost da ne pobaci? Ni na koji način, ako prava prethode dužnostima. No, ako spomenute dužnosti prethode navedenim pravima, onda te dužnosti određuju granice u tumačenju pojedinih prava. Pera to nadalje tumači slikovito, a opet kršćanski – ako mi skupina gladnih kuca na vrata, ovisi o mojoj dužnosti ljubavi prema drugima koga ću i kako nahraniti, a ne o njihovoj pravu da ih nahranim. A onaj koji me na to obvezuje jest sam Bog, a ne prava koja posjeduju oni koji su u potrebi. Prema tomu zašto primat dati pravima ako su oni druga strana medalje kojoj je lice kršćanska dužnost? I još nešto. Ako je to što ja moram učiniti određeno onim na što drugi ima pravo, u čemu se onda zapravo sastoji moja zasluga pred Bogom? Zar se tako ljubav, koja je vrhovna zapovijed u kršćanstvu, ne reducira na ravnodušnu pravednost kojom se svakomu daje što mu pripada, bez dužnosti da ga se ljubi? Na tragu Augustina i Tome Akvinskoga, Perino je uvjerenje da ljudska prava proizlaze iz dužnosti naravnoga zakona i mudroga razumskoga promišljanja. Kršćanski gledano, uvjeren je Pera, prava su podređena dužnostima te postoje i bivaju otkrivena samo ako postoje dužnosti. Ta i Pismo kaže: »Djeco, slušajte svoje roditelje u Gospodinu jer je to pravedno« (Ef 6, 1).

Jamačno da, ovdje tek skicirane, Perine teze nailaze na negativnu recepciju. No iste teze ostaju kao vapaj katoličanstvu – i to iz pera jednoga agnostika – na oprez spram uvriježenoga mišljenja i crkvenoga koketiranja sa svijetom. Zato zaključimo ovaj tekst isto onako kako je Pera dovršio svoju knjigu:

»Ovdje sam pokušao tvrditi da, koliko god ga se moglo ocijeniti plemenitim, vrijednim, zaslužnim, nauk o ljudskim pravima pripada više vremenskoj povijesti sekularizacije nego eshatološkoj povijesti spasenja. Konačno, prihvaćajući nauk o ljudskim pravima u ime dijaloga sa suvre-

menošću i njezinim institucijama, odvrćajući pogled od zanošenja do kojeg je to odvelo, Crkva danas može razmišljati o tome da postane humanitarna i demokratska, otvorena i gostoljubiva, tolerantna i prijateljska, očinska i blaga. Mnogi protivnici je već hvale zbog toga. *No postoji li Crkva zato?*⁵

---

⁵ M. PERA, *Diritti umani e cristianesimo*, 148. Kurziv je naš.